

Hilde Henriksen Waage

Institutt for arkeologi, konservering og historiske studier (IAKH),
Universitetet i Oslo (UiO)

HIS 2411/HIS 4411 Neighborhood Bully? Stormaktene og Midtøsten siden 1945

Tema 10.

Seksdagerskrigen i 1967 og dens konsekvenser.

Anbefalt litteratur:

Ole Kristian Grimnes, *Den todelte verden*, Cappelens verdenshistorie, bd. 18, ss. 279-289.

Donald Neff, *Fallen Pillars, US policy towards Palestine and Israel since 1945*, ss. 100-117, 141-149, 150-156. Yezid Sayigh og Avi Shlaim: *The Cold War and the Middle East*, ss. 124-185.

Hovedspørsmål

- Hvorfor har vi ingen fred i mellom Israel og palestinerne i dag?
- Hvordan kan vi forklare konflikten?
- Hva er de dypereliggende årsakene til at konflikten har utviklet seg slik som den har?
- Hvorfor er det viktig å kunne historie for å forstå konfliktene i Midtøsten?
- Hvordan er konfliktene knyttet sammen?
- Hvordan har de virket inn på hverandre?
- Hvordan har stormaktene forholdt seg til regionen?
- Hvordan har det virket inn på konfliktene?

Status 1967

Israel eksisterte fortsatt innenfor grenser det hadde erobret under krigen i 1948-49.

Stormaktene gjorde ingenting for å endre situasjonen.

Araberstatene uten evne og vilje til å løse Palestina-spørsmålet.

Palestinsk nasjonalisme i stadig vekst utover på 1960-tallet.

Nasser ønsket å beholde initiativet i Palestina-spørsmålet.

1964: Nasser var med på opprettelsen av Den palestinske frigjøringsorganisasjonen PLO.

Palestinerne fikk også danne en egen frigjøringshær (PLA) .

1965: Fatah, ledet av Yassir Arafat, startet med sabotasjeangrep på israelske områder.

Spent forhold mellom Israel og Syria

Sterkt syrisk press på Nasser.

Nasser ønsket egentlig å føre en moderat og tilbakeholden linje overfor Israel.

Egypt måtte komme på fote økonomisk og militært før kampen med Israel kunne tas opp igjen.

Februar 1966: En radikal fløy av *Baath*-partiet grep makten i Damaskus.

November 1966: Egypt og Syria inngikk forsvarspakt.

Syrisk artilleri beskjøt israelsk område fra Golanhøydene.

Israel svarte med massive gjengjeldelsesaksjoner.

I tillegg kom flere alvorlige episoder i de demilitariserte områdene.
Det stadig mer spente forholdet toppet seg 7. april 1967 – da seks syriske fly ble skutt ned og IAF fløy over Damaskus.

Egypt gjorde ingenting for å komme sin allierte til unnsetning.
Nasser ble presset fra hele den arabiske verden.
Nasser kunne ikke lenger forholde seg passiv til det som ble oppfattet som israelsk aggresjon.

FN-styrken kastet ut av Sinai

Nasser sendte egyptiske tropper til Sinai.

18. mai 1967: FN fikk beskjed om at UNEF styrken ikke lenger var ønsket på egyptisk territorium.

Åpnet veien for nye stridigheter mellom Israel og Egypt.

UNEF opprettet som en følge av Suez-krigen i 1956.

Gjennom en avtale mellom Hammarskjöld og egyptiske myndigheter.

Skulle overvåke den britiske, franske og israelske tilbaketrekkingen etter deres angrep på Egypt.

Ikke før UTEFs mandat ble utvidet til også å overvåke Tiranstredet trakk Israel seg tilbake.

U Thant godtok det egyptiske kravet.

Han mente at han ikke hadde noen andre alternativ.

Opptatt av styrkens sikkerhet.

Nassers tropper allerede på plass på flere av UTEFs vaktposter.

Tiranstredet stenges

22. mai 1967: Nasser erklærte at Tiranstredet igjen var stengt for israelske skip og skip med strategiske varer til Israel.

Hovedbegrunnelsen var krigstilstanden mellom de to landene.

Vestlige sjøfartsnasjoner støttet stort sett israelerne i deres protester.

Tiranstredet stenges

I 1951 vedtok sikkerhetsrådet at det ikke kunne sies å være krigstilstand mellom Israel og Egypt.

Dermed var stengingen av Tiranstredet forbudt.

Egypt lettet noe på sine restriksjoner.

Israels stadige frustrasjon over ikke å ha fri adgang til Suez-kanalen og Tiranstredet hadde vært en av årsakene til Suez-krigen i 1956.

Åpningen av Tiranstredet var en av de viktigste fordelene Israel hadde fått etter Suez-krigen.

Eilat, eneste israelske havn med direkte kontakt med Asia og Øst-Afrika.

Mottok olje fra Iran.

Diskusjon ang. Eilats reelle betydning for Israel.

Abba Eban hevdet at Israel ville bli kvalt av en egyptisk blokade.

Israel appellerte til verdenssamfunnet.

Mange vestlige land støttet Israel i at Tiranstredet var en internasjonal sjøvei.

Israel hadde derfor rett til fri ferdsel gjennom stredet, mente disse.

Mot krig for tredje gang

Egyptys troppeforflytting oppfattet som en bløff av israelerne.

Likevel ble IDFs reserver gradvis kalt inn.

Stengingen av stredet 22. mai førte til full mobilisering på israelsk side.

Eban la ut på en rundreise til Israels viktigste støttespillere.

Første stopp for Eban var Paris.

Siden 1950-tallet hadde Frankrike vært Israels viktigste leverandør av militært utstyr.

Utover på 1960-tallet hadde imidlertid forholdet mellom Israel og Frankrike blitt kjøligere.

De Gaulle ville ikke støtte den part som startet en ny krig.

I London fikk Eban et langt mer positivt svar.

Statsminister Wilson støttet Israels krav om fri gjennomfart i Tiranstredet fullt ut.

Siste stopp for Eban var Washington.

President Johnson og mange av hans nærmeste medarbeidere var svært Israel vennlige.

Johnson lovet Eban at USA ville ta i bruk alle midler for å få gjenåpnet Tiranstredet.

”Israel will not be alone unless it decides to go alone”

I Israel økte spenningen.

Også statsminister Eshkol var nå innstilt på at den eneste utveien var krig.

29. mai 1967: Den israelske regjeringen bestemte seg for å ikke gå til krig de nærmeste to ukene.

President Johnsons brev understreket at amerikanerne skulle gjøre alt de kunne for å få åpnet Tiranstredet.

Amerikansk støtte var svært viktig for de israelske lederne.

Eshkol var under sterkt press av de militære og den konservative militante opposisjonen.

Israelerne hadde begynt å tvile på Eshkols styrke i kampen mot araberstatene.

Følte seg truet.

Usikkerhet rundt utfallet av en eventuell krig.

30. mai 1967: Kong Hussein reiste til Egypt.

Jordan og Egypt la gamle stridigheter bak seg og signerte en ny forsvarspakt.

1. juni 1967: Eshkol ga etter for presset på hjemmebane.

Menachem Begin, tidligere leder av *Irgun*, ble minister uten portefølje.

Begin var motstander av FNs delingsplan.

Han ville at jødene skulle få hele Palestina.

Holdt fast ved dette gjennom hele 1950- og 60-tallet.

Inn i den nye regjeringen kom også Moshe Dayan som forsvarsminister.

Dayan hadde brutt med Mapai i 1956 og dannet partiet Rafi, blant annet sammen med Ben-Gurion.

Haukenes inntog i den israelske regjeringen.

Stadig mer spent stemning i den arabiske verden.

Nasser ønsket ikke en ny krig.

Egyptiske tropper bundet opp i Jemen.

Usikkerhet rundt Nassers krav om UNEFs tilbaketrekking.

U Thant mente at en delvis tilbaketrekking ikke kom på tale og dermed var Sharm el Sheikh igjen i egyptiske hender.

Blant annet for å stilne arabisk kritikk endte Nasser med å stenge Tiranstredet.

De egyptiske troppene i Sinai skulle bare forsvare araberne mot israelsk aggresjon.

Utplassering av tropper var en manøver Nasser hadde benyttet tidligere, med hell.

I 1960, i en svært spent periode, hadde Nasser utplassert tropper i Sinai, uten at dette hadde resultert i noen direkte konfrontasjon med Israel.

Den gangen hadde Nasser fått æren for at Israel ikke hadde angrepet Syria.

Alt tyder på at Nasser overhodet ikke ønsket denne krigen.

Israel var ikke interessert i kompromiss.

I frykt for at Nasser var i ferd med å sikre en avtale med Washington om Tiranstredet, og dermed komme ut av det hele med æren i behold, bestemte israelerne seg for å gå til krig.

Det var ikke lenger et spørsmål om skipsfart, men om Israels prestisje.

I Israel kom det meldinger fra USA om at amerikanerne ikke ville ha noe i mot om Israel slo til først.

Dette var formidlet til Mossad fra Pentagon og CIA.

Mossad-sjefen Meir Amit hadde derimot ikke vært i kontakt med State Departement, hvor de jobbet for å unngå en ny krig i Midtøsten.

4. juni 1967 besluttet den israelske regjeringen at Israel skulle angripe Egypt neste dag.

Seksdagerskrigen i 1967

5. juni 1967:

Israel utradrer det egyptiske flyvåpenet mens det står på bakken.

Syrias flyvåpen også ødelagt på krigens første dag.

Israel hadde nå full kontroll over luftrommet.

Jordan begynte å beskytte den jødiske delen av Jerusalem.

Israel benyttet muligheten til å få kontroll over den gamle bydelen i Jerusalem – med klagemuren.

7. juni 1967: Israel kontrollerte den jordanske delen av Jerusalem og Vestbredden.

8. juni 1967: Egypt godtok våpenhvile.

9. juni 1967: Syria godtok våpenhvile.

Moshe Dayan nektet å godta at krigen var over før Israel hadde fått et skikkelig oppgjør med Syria.

Tidlig 9. juni ga Dayan ordre om angrep på Syria uten å informere Eskhol og Rabin.

Enighet innad i den israelske regjeringen om at Syria skulle tas – men ikke enighet om når.

Tross irritasjon over Dayans egenrådighet kommanderte Eskhol troppene til å rykke lenger fram på syrisk territorium enn det Dayan hadde planlagt.

10. juni 1967: Full israelsk kontroll over Golanhøydene.

10. juni: Israel hadde okkupert Sinai, Gaza, den jordanske delen av Jerusalem, Vestbredden og Golanhøydedene.

Områdene nesten 3 ½ gang større en Israel, forsvarbare grenser.

Ny strøm av palestinske flyktninger.

Våpenstillstands-avtalene fra 1949 brøt helt sammen.

FNs behandling av Seksdagerskrigen

Stor uenighet innad i FNs Sikkerhetsråd angående innholdet av våpenhvileresolusjonen.

Sovjetunionen og araberstatene:

Partene må tilbake til 5. juni 1967-posisjonene.

Fordømmelse av israelsk aggresjon.

USA og Israel:

Stans i krigshandlingene.

Israelerne ville kjøpe seg tid til å lykkes med sine målsettinger på bakken.

Sovjetunionen innså tidlig hvor katastrofalt krigen utviklet seg for de arabiske landene.

Trakk kravet om tilbaketrekking og fordømmelse av Israel.

Israel sa seg villig til å akseptere våpenhvilen bare hvis de arabiske landene godtok den.

Jordan godtok våpenhvilen umiddelbart.

Egypt godtok våpenhvilen 8. juni 1967.

Syria godtok våpenhvilen 9. juni 1967.

Krigshandlingene pågikk likevel til 10. juni . Da hadde Israel sikret seg de områdene de ville ha.

Uenigheten i Sikkerhetsrådet bare fortsatte.

Sikkerhetsrådet greide ikke å samle seg om en resolusjonstekst på grunn av Sovjetunionens og USAs steile holdninger.

Sovjetunionen tok initiativet til en ekstraordinær krisesesjon i midten av juni 1967.

FNs ekstraordinære krisesesjon

Sovjetunionens mål med krisesesjonen var å få vedtatt en resolusjon som fordømte det israelske angrepet.

Vurdert som lettere å oppnå i Generalforsamlingen.

Mange småstater der hadde interesse av å støtte prinsippet om at territoriell utvidelse ikke kunne skje som følge av maktbruk.

Israel opplevde forslaget som en trussel mot sine egne interesser.

17. juni 1967 startet krisesesjonen.

Enighet om at Israel skulle trekke seg tilbake fra de okkuperte områdene, men stor uenighet om på hvilke betingelser dette skulle skje.

En resolusjon som krevde betingelsesløs israelsk tilbaketrekking.

En resolusjon som så israelsk tilbaketrekking i sammenheng med arabisk anerkjennelse av Israel og som en del av en pakke for å oppnå varig fred i Midtøsten.

Ingen av de to resolusjonsforslagene fikk det nødvendige 2/3 flertall.

28. juni 1967, mens krisesesjonen pågikk, ble den jordanske delen av Jerusalem innlemmet i Israel.

Det ble vedtatt en resolusjon som krevde at Israel ga avkall på tiltak allerede gjort og avsto fra nye handlinger som kunne endre Jerusalems status.

Krisesesjonen ble oppløst 18. september 1967, med vedtak om at saken skulle sendes tilbake til Sikkerhetsrådet.

USA ville ikke presse Israel til å trekke seg tilbake fra de okkuperte områdene uten at en fredsavtale med araberstatene var inngått.

Ved å gjøre det motsatte av hva Eisenhower gjorde i 1956 ble president Johnson svært populær. En sårt tiltrengt popularitet for presidenten, på grunn av Vietnam-krigen.

Ved å gi full støtte til Israel håpte Johnson å sikre seg de jødiske stemmene.

Israels erobringer skjedde altså på et tidspunkt da Det hvite hus var positivt innstilt til den jødiske statens ambisjoner.

Ingenting ble gjort for å se nærmere på Israels grenser.

Israels erobringer i 1967 gjorde sitt til at tidligere erobringer som Israel hadde foretatt i krigen 1948-49 ble akseptert og betraktet som et minimum.

Resolusjon 242

I kjølvannet av Seksdagerskrigen var det fortsatt stridigheter mellom Egypt og Israel.

Behov for en enstemmig resolusjon fra FNs Sikkerhetsråd.

August 1967: Arabisk toppmøte i Khartoum.

Tre nei:

- ◆ Nei til fred med Israel.
- ◆ Nei til anerkjennelse av Israel.
- ◆ Nei til forhandlinger med Israel.

Araberne:

Åpnet for en politisk løsning av konflikten.

Forhandlingene måtte foregå gjennom en tredjepart.

Betingelsesløs israelsk tilbaketrekking fra de okkuperte områdene før det var aktuelt å forhandle om andre spørsmål.

Israelerne:

Krevde direkte forhandlinger.

Med hvert enkelt land.

Krevde sikre og anerkjente grenser før okkuperte områder skulle bli oppgitt.

Insisterte på at flyktningproblemet bare kunne løses på grunnlag av en fredsavtale og samarbeid mellom landene.

Jerusalem var ikke et forhandlingstema.

Enkelte grensejusteringer ville være nødvendig, en fullstendig tilbaketrekking ville derfor være uaktuelt.

Den britiske FN ambassadøren Lord Caradon greide tilslutt å finne en formulering som ble godtatt.

Okkuperte områder, ikke *de* okkuperte områdene.

FNs Generalsekretær skulle utpeke en spesiell representant, som skulle bistå i arbeidet med å finne en fredelig løsning.

Gunnar Jarring ble FNs utsending til Midtøsten.

Araberne og israelerne tviholdt på sine synspunkter angående resolusjon 242.

USA hadde spilt en ledende rolle for å få FNs Sikkerhetsråd til å vedta res. 242.

Konsekvensen av amerikanernes standpunkt var at de gamle erobringene fra 1948 ble et *fait accompli*.

De gamle grensene var dermed ikke lenger gjenstand for forhandlinger.

Resolusjon 242 inneholdt kun 292 ord.

Dersom ett eneste ord var blitt lagt til, kunne mange diskusjoner ha blitt unngått.

Det ordet var 'the' eller 'all'.

De mest vellykkede israelske argumentet var fastslåingen av at territoriene ikke var okkuperte.

Vestbredden var frigjort fra Jordan, som ikke hadde mer rett på dem enn Israel.

Dette betydde at territorienes suverenitet var omstridt.

Mangel på amerikansk politikk i forhold til innholdet av resolusjon 242 muliggjorde også denne strategien.

Ikke før slutten av 1969 ble en amerikansk tolkning av resolusjonen offentliggjort.

Dette var første og siste gang USA har ment noe detaljert og konkret om resolusjonens innhold.

USA har ikke redegjort for sin posisjon vedrørende res. 242 siden Carter var president.

Den nye situasjonen i Midtøsten

Menachem Begin ønsket og annekter Vestbredden av historiske og religiøse årsaker.

Støttet av bevegelsen Stor-Israel.

Arbeiderpartiet var primært opptatt av de sikkerhetsmessige fordelene.

Likuds argumentasjon var ideologisk drevet.

Israel hadde rett til landet.

Statsminister Eshkol og utenriksminister Eban var villige til å bytte land mot fred.

Men Eshkols stilling var svak, og han ble holdt tilbake av folk som forsvarsminister Moshe Dayan.

Selv om begrunnelsene for politikken var ulike fra Arbeiderpartiet og Likud, ble resultatet det samme.

Den bevisst uavklarte situasjonen var til Israels fordel:

Stadig flere bosettere på de okkuperte områdene.

24. september 1967: Eshkol uttalte offentlig at Israel hadde planer om å etablere bosettinger i de nylig okkuperte områdene.

Hevdet at Israel kun hadde begrensede ambisjoner.

Etzion-blokken – kun der det tidligere hadde bodd jøder.

Virkeligheten var noe annerledes.

Sterke voksende krefter innad i Israel som ønsket å beholde *hele* landet.

"The occupying power shall not deport or transfer parts of its own civilian population into territory it occupies".

Den fjerde Genève-konvensjonen, del III, paragraf 49.

Bak bosetningspolitikken lå en bevisst plan for å teste hvorvidt Israel kunne motstå internasjonalt press.

I 1971 ble George Bush Sr. den første amerikanske tjenestemann siden krigen i 1967 som påpekte spesifikt at Israel brøt Genève-konvensjonens #4.

Ikke før i 1976 at USA endelig fordømte bosetningene som både ulovlige og et hinder for fred.

Stadig nye stridigheter ved Suez-kanalen.

En rekke hendelser førte til slutt til "utmattelseskrigen", fra mars 1969 til august 1970.

Egyptys luftforsvar var allerede ute av spill, og mange måtte flykte fra byene rundt Suez-kanalen.

En mislykket amerikansk plan fra desember 1969 gjorde også sitt til at kampene ble mer omfattende og at israelerne angrep stadig lenger inn i egyptisk territorium.

Nasser fikk militærhjelp av Sovjetunionen.

William Rogers foreslo en våpenhvile som inkluderte et memorandum hvor partene godtok resolusjon 242 som grunnlag for forhandlingene.

Egypt og Jordan godtok dette.

Israel godtok forslaget først etter at president Nixon hadde forsikret Golda Meir om våpenleveranser og amerikansk støtte i grensespørsmålet.

En av Seksdagerskrigens viktigste konsekvenser var at Midtøsten-konflikten gradvis tok til å dreie seg om konflikten mellom Israel og palestinerne igjen.

Palestinerne hadde mistet troen på at de arabiske landene skulle frigjøre dem.

De måtte selv frigjøre sitt land.

Befolkningen på Vestbredden var imidlertid uvillig til å støtte opp om en geriljakrig.

Palestinerne nektet å bli sett på som bare flyktninger.

Palestinerne ville bevise at de var et folk med legitime rettigheter.

Dannelsen av PLO 28. mai 1964 var ikke noe amerikanerne festet seg nevneverdig ved.

Krevde Palestina tilbake.

Krevde en egen palestinsk stat.

Krevde anerkjennelse for sine tap.

Tapet av hjemlandet var selve essensen av palestinerne krav mot Israel.

Yassir Arafat ble formann i PLO i 1969: Palestinerne fikk selv full kontroll over sine nasjonalistiske bevegelser.

Etter Seksdagerskrigen begynte de palestinske frigjøringsbevegelsene med spektakulære terrorhandlinger.

El Al kapringen.

'Svart September' i München.

Terroraksjonene preget den vestlige verdens oppfatning av PLO og palestinerne.